

KONSTITUCINIO TEISMO IR EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOS DIALOGAS IR JO ĮTAKA KONSTITUCINĖS JURISPRUDENCIJOS RAIDAI¹

Vytautas Mizaras

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas,

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Elektroninis paštas: Vytautas.Mizaras@lrkt.lt

Pateikta 2025 m. balandžio 25 d., parengta spaudai 2025 m. gegužės 21 d.

DOI: 10.13165/JUR-25-32-1-03

Santrauka. Straipsnyje analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos dialogo įtaka konstitucinei jurisprudencijai ir jos raidai. Analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 ir 2025 m. sprendus konstitucinės justicijos bylas, pateikiamos išvalgos dėl minėto jurisprudencijos dialogo įtakos apimties ir intensyvumo. Atlikta analizė parodė, kad ši įtaka – reikšminga ir gan intensyvi: Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija gali būti laikoma asmenų teisių naujų konstitucinių aspektų atskleidimo katalizatoriumi.

Straipsnyje taip pat pateikiamos išvalgos dėl konstitucinės justicijos bylų, daugiausia susijusių su socialinėmis ir ekonominėmis teisėmis, kuriose plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną nebuvo vystytas Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos dialogas. Vis dėlto ir šiuo atveju, remiantis ankstesne Konstitucinio Teismo praktika, patvirtinama, kad konstitucinė jurisprudencija yra prisodrinta Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos.

Atskleisti Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo dialoginės jurisprudencijos aspektai suteikia tvirtą pagrindą jų ateities dialogo plėtros perspektyvoms.

¹ Straipsnis parengtas pagal Konstitucijos dienių paminėti skirtoje 2024 m. spalio 25 d. tarptautinėje XI mokslinėje-praktinėje konstitucinės teisės konferencijoje „Konstitucinis dialogas: kas lemia žmogaus teisių raidos tendencijas?“ skaitytą pranešimą.

Reikšminiai žodžiai: Konstitucinis Teismas, Europos Žmogaus Teisių Teismas, jurisprudencinis dialogas, žmogaus teisės

Įvadas

Sąvokos „europinis konstitucinis paveldas“ ir „konstitucinis dialogas“ neabejotinai skatina atsigręžti į Europos Tarybos (toliau – ET), kaip regioninės tarptautinės organizacijos, tikslus. Vienas iš jų – siekti didesnės narių vienybės, kad būtų apsaugoti ir įgyvendinti idealai ir principai, kurie yra bendras jų paveldas². Todėl suprantama, kad žmogaus teisės ir laisvės, demokratija ir teisės viršenybė – tai kiekvienos demokratinės valstybės konstitucijoje įtvirtintos svarbios vertybės, kurios yra kiekvienos demokratinės santvarkos pagrindas ir kuriomis remiasi ir ET.

Šios konstitucinės vertybės, konkretūs jų įgyvendinimo ir apsaugos būdai sudaro bendrą valstybių narių europinį konstitucinį paveldą. Saugoti ir įgyvendinti šias vertybes yra ne tik ET institucijų, bet ir ET priklausančių valstybių narių pareiga. Ją atlikdamos valstybės narės kuria dialogą su ET institucijomis, vertinančiomis, kiek valstybių nacionalinės sistemos atitinka suformuotus vakarietiškos konstitucinės teisės standartus, net jei minėtų vertybių interpretacijos ir jų apsaugos taikymas įvairiose nacionalinėse konstitucinėse teisės sistemose skiriasi³. Bet koku atveju nacionalinių konstitucinės justicijos institucijų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencinis dialogas orientuotas ne tik į abipusius pozicijų mainus⁴, bet ir į konflikto vengimą⁵, užkertant kelią EŽTT sprendimų ir nacionalinės teisės įtampoms ir jų prieštaravimams⁶, taip pat dažnai į kuo aukštesnių minėtų vertybių apsaugos įgyvendinimo rezultatų siekį.

2 1949 m. gegužės 5 d. Europos Tarybos statuto (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-481) 1 straipsnio a dalis.

3 Išsamiau žr. – Jolita Miliuvienė, „Soft law įtaka konstitucinės jurisprudencijos raidai“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2020), 85, <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:78041011/datastreams/MAIN/content>.

4 „Dėl teisinės reikšmės stokos konstitucinis dialogas dažnai virsta patogia etikete, siūlančia „abipusį mokymąsi ir tobulėjimą“ (žr. Anne C. M. Meuwese ir Marnix Snel, „Constitutional Dialogue: An Overview“, *Utrecht Law Review* 9, 2 (2013): 123–140, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2244818).

5 Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos (toliau – ETKT) narių teismų pirmininkų susitikime (jam priklauso tikrojo nario statusą turinčių teismų ir kitų konstitucinių institucijų pirmininkai) buvo priimta ETKT XIX kongreso deklaracija. Joje, be kita ko, pabrėžiama, jog „konstitucinių teismų vaidmuo nepaprastosios padėties metu – užtikrinti, kad valdžios institucijos veiktų neperžengdamos konstitucinių ribų ir atidžiai įvertintų žmogaus teisių problemas. Nepaisant iššūkių, mūsų teismai turi ir toliau vykdyti šią svarbią užduotį. Integruotoje pagrindinių teisių apsaugos sistemoje mūsų teismai taip pat turi likti įsipareigoję laikytis Europos standartų ir vengti konfliktų su supranacionaliniais teismais. Jų dialogas yra būtinas siekiant sukurti bendrą pagrindinių teisių apsaugos teisinę erdvę.“ Žr. „ETKT nariai diskutuoja apie konstitucinių teismų vaidmenį ekstremalių valstybės situacijų metu“, *lrkt.lt*, žiūrėta 2025 m. balandžio 26 d., <https://lrkt.lt/lt/naujienuos/ivykiai/etkt-nariai-diskutuoja-apie-konstituciniu-teismu-vaidmeni-ekstremaliu-valstybes-situaciju-metu/2197>.

6 George Katrougalos, *European Convention on Human Rights and national constitutions* (Committee on Legal Affairs and Human Rights of Council of Europe Parliamentary Assembly, 2023), 13, <https://rm.coe.int/european-convention-on-human-rights-and-national-constitutions-/1680aaa9ff>.

Vienas iš ET ir jos valstybių narių dialogą ir bendrą žmogaus teisių erdvę formuojančių draugiškiausių ir svarbiausių instrumentų, ypač kuriant dialogą žmogaus teisių raidos srityje, yra Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija, EŽTK) kartu su protokolais ir šiuose šaltiniuose numatyty įsipareigojimų laikymąsi užtikrinančio Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

Neretai įtaka konstitucinei jurisprudencijai aptariama vertinant Konvencijos ir ją aiškinančio EŽTT jurisprudencijos poveikį pagal atskiras žmogaus teises, atskirus žmogaus teisių instituto aspektus, pavyzdžiui, žmogaus teisių ribojimo, arba daromos bendresnės išvados vertinant, pavyzdžiui, kelių žmogaus teisių kontekstą, arba apskritai žvelgiama į Konvenciją ar ją aiškinančio EŽTT jurisprudenciją kaip į visumą. EŽTT įtaka įvardijama visu spektru žodžių – nuo „reikšminga“, „vertinga“ (saugant žmogaus teises)⁷, „lemianti“⁸ iki net „transformuojanti“⁹. Šie žodžiai rodo gana intensyvią jos poveikį bylos konstituciniame teisme nagrinėjimui, argumentavimui joje, jo metodams¹⁰, o šis poveikis gali lemti ir konstitucinės jurisprudencijos plėtos byloje postūmius, pavyzdžiui, siekiant aukštesnio žmogaus teisių ir laisvių apsaugos lygio.

ET valstybės narės svarsto ne tik apie Konvencijos ir ją aiškinančio EŽTT jurisprudencijos recepciją nacionalinėse teisės sistemose (ji įvardijama kaip sudėtingas, sunkiai apibendrinamas procesas), skirtingus šios recepcijos mechanizmus (t. y. tas stabilias procedūras, kurios sukuriamos ir naudojamos nacionalinėje teisėje, siekiant nacionalinę teisinę tvarką suderinti su Konvencija, nes ji laikui bėgant vystosi), ne tik apie tokios įtakos intensyvumą ar skirtingą jos stiprėjimą valstybėse, bet ir apie Konvencijos ir EŽTT jurisprudencijos recepcijos ribas¹¹. Antai kai kurie konstituciniai teismai stengiasi išlaikyti aukštesnį žmogaus teisių apsaugos lygį, apibrėždami savo saugomas konstitucines ribas (pavyzdys galėtų būti pagrindinės teisės Vokietijoje arba Italijos Konstitucinio Teismo suformuota „kontribų“ doktrina, pagal kurią tarptautinės teisės normų ar tarptautinių teismų sprendimų įtraukimas į nacionalinę teisę ar jų įgyvendinimas yra neleistini, kai prieštarauja pagrindiniams konstitucinės santvarkos principams (konstitucinės tapatybės esmei) arba prigimtinėms

7 Merris Amos, „The Value of the European Court of Human Rights to the United Kingdom“, *European Journal of International Law* 28, 3 (2017), <https://academic.oup.com/ejil/article/28/3/763/4616672>.

8 „The influence of attitude of the ECtHR on the practice of the Constitutional Court of Serbia (and CC in the region) in the matter of human rights – a critical analysis through case studies“, 2021, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://iws.gov.pl/the-influence-of-attitude-of-the-ecthr-on-the-practice-of-the-constitutional-court-of-serbia-and-cc-in-the-region-in-the-matter-of-human-rights-a-critical-analysis-through-case-studies/>.

9 Amos, *op. cit.*, 7, 763–785.

10 Pavyzdžiui, Andras Jakab, „The Reasoning of Constitutional Courts in Europe“, iš *The Max Planck Handbooks in European Public Law. Volume IV. Constitutional Adjudication: Common Themes and Challenges*, Armin von Bogdandy, Peter M. Huber ir Christoph Grabenwarter (eds) (Oxford: Oxford University Press, 2023), 169–221, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4656331; taip pat Amos, *op. cit.*, 7.

11 Helen Keller ir Alen Stone Sweet, „Assessing the Impact of the ECHR on National Legal Systems“, iš *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems* (Oxford: Oxford University Press, 2008), https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/5290/Assessng_the_Impact_of_the_ECHR_on_National_Legal_Systems.pdf?sequence=2.

žmogaus teisėms¹²). Valstybių praktikoje iškyla nacionalinės teisės ir tarptautinės teisės kolizijos atvejų, kai nacionaliniai konstituciniai teismai ir tarptautiniai teismai skirtingai aiškina teisę (arba tam tikrą subjektinę teisę): tai susiję su konkrečios teisės turinio ar taikymo srities aiškinimo skirtumais ir su skirtingu tam tikrų teisių apribojimų proporciningumo vertinimu¹³, o vienas iš naudojamų tarptautinės teisės normų kolizijų prevencijos ir šių kolizijų pašalinimo būdų yra konstitucinių teismų atliekamas harmonizuojamasis aiškinimas¹⁴. Galima detalizuoti, kad teisės ir laisvės, dėl kurių valstybėse įvyko sankirta su EŽTT praktika, apima, pavyzdžiui, teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, teisę į veiksmingą teisinę gynybą, žodžio laisvę, teisę į privatumą¹⁵. Be to, tendencija ir abipusio konstitucinio dialogo pavyzdžiu tampa ir tai, kad EŽTT savo praktikoje neretai remiasi konstitucinių teismų sprendimais¹⁶.

Lietuvos situacija atspindi tarptautinės bendruomenės diskusijų tematiką: Lietuvoje analizuojama tarptautinės teisės, įskaitant EŽTK ir ją aiškinančio EŽTT, įtaka Konstitucijai¹⁷, nagrinėjami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo atliekamo Konstitucijos nuostatų derinimo su tarptautine teise aspektai, įskaitant Konstitucijos atvirumą tarptautinei teisei¹⁸, taip pat keliama klausimai apie EŽTT ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisprudencijos sandūrą¹⁹ ir akcentuojama, kad konstitucinei teisei siekiant išlikti atvirai tarptautinės teisės įtakai svarbu nustatyti ir šios įtakos ribas, kurių tarptautinė teisė neturėtų

12 Dainius Žalimas, „Nauji iššūkiai teisės viršenybei“ (pagrindinis pranešimas Pasaulio konstitucinės justicijos konferencijos IV kongreso 2 sesijoje), *Konstitucinė jurisprudencija* 3, 47 (2017): 144, https://lrkt.lt/data/public/uploads/2018/07/ktb_2017-347.pdf.

13 *Ibid.*, 138–139.

14 *Ibid.*, 140.

15 *Ibid.*

16 Nika Bruskinė, „The Jurisprudence of the Constitutional Court of Lithuania as a Safeguard for Human Rights Protection: Recent ECtHR Cases against Lithuania“, iš *Konstitucinė justicija Lietuvoje: trys veiklos dešimtmečiai* (Vilnius, 2023), 43–60, <https://www.journals.vu.lt/open-series/article/view/34030/32521>.

17 Pavyzdžiui, Egidijus Kūris, „Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją“, *Teisė* 50 (2004): 78–93; Egidijus Kūris, „Europos Sąjungos teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: sambūvio algoritmo paieškos“, iš *Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris* (Vilnius: MRU, 2008), 669–707; Egidijus Šileikis, „Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įtaka Lietuvos konstitucijos aiškinimui“, iš *Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos teisei sistemai*, vyriausiasis mokslinis redaktorius Gintaras Švedas (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014), 53–85; Danutė Jočienė, „Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis“, *Jurisprudencija* 7, 97 (2007): 17–27; Danutė Jočienė, „Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiajai konstitucinei doktrinai“, iš *Kelyje su Konstitucija: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*, mokslinis red. Bronius Sudavičius (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2022), 91–117; Karolina Bubnytė-Širmenė, „The European Convention on Human Rights and the Lithuanian Constitutional Court: the ECHR's Formal Status, Impact and Interaction between the Court and the ECtHR“, *Review of Central and East European Law* 48, 2 (2023): 194–216, <https://epublications.vu.lt/object/elaba:175639526/index.html>.

18 Pavyzdžiui, Dainius Žalimas, „The Openness of the Constitution to international law as an element of the principle of the rule of law“, iš *Constitutional Court of the Republic of Slovenia 25 Years: international conference, Bled, Slovenia, June 2016: conference proceedings* (Ljubljana: Constitutional Court of the Republic of Slovenia, 2016), 139–152, <http://www.us-rs.si/media/zbornik.25.let.pdf>.

19 Pavyzdžiui, Toma Birmontienė, „Konstitucinė teisė ir tarptautinė bei Europos Sąjungos teisė: kas diktuoja teisės sistemų sąveikos ribas?“, iš *XXI amžiaus iššūkiai tarptautinei teisei. Liber Amicorum Sauliui Katuokai*

peržengti²⁰. Dėl šių ribų pažymima, kad, nors EŽTT jurisprudencija dėl gausaus jos citavimo pastarųjų metų Konstitucinio Teismo aktuose pretenduoja į reikšmingesnį vaidmenį, tikimasi, kad ateityje ji netaps alternatyva Konstitucijos nuostatų aiškinimui²¹.

Šio straipsnio tikslas yra atskleisti ir išanalizuoti Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencinio dialogo vystant konstitucinių žmogaus teisių apsaugą ir formuojant atitinkamą oficialią konstitucinę doktriną reiškiamąsi. Analizė atliekama remiantis 2024 ir 2025 m. Konstituciniame Teisme nagrinėtų konstitucinės justicijos bylų pavyzdžiais.

1. Konstitucijos ir tarptautinės teisės santykis. Bendrosios pastabos

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai. Taigi šioje Konstitucijos normoje yra įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas. Konstitucinis Teismas dar 1994 m. viename iš pirmųjų nutarimų konstatavo, kad Konstitucija yra aukščiausia teisinę galią turintis teisės aktas, grindžiantis šalies teisės sistemą. Tai reiškia, kad visi kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją²². Konstitucinio Teismo kompetencijai, be kita ko, yra priskiriama tirti, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 3 punktas).

Vis dėlto taip pat pažymėtina, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad „Konstitucijos nuostatos yra susijusios ir sudaro vieningą, darnią sistemą. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms, aiškinti taip, kad būtų paneigta arba iškreipta kitų Konstitucijos nuostatų prasmė.“²³ Todėl šiame kontekste akcentuotina, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį „Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis“. Konstitucinis Teismas aiškindamas šią konstitucinę nuostatą ne kartą pabrėžė konstitucinį pagarbos tarptautinei teisei – *pacta sunt servanda* – principą, kuris reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, prisiimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus²⁴. Jo nutarimuose primenama: „Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, sava valia prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams yra atkurtos

(Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020), 71–101, <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/5d54c465-653e-4bfd-a42d-c3d54a774479>.

20 Toma Birmontienė, „Lietuvos konstitucinės teisės tradicijos“, iš *Trisdešimt konstitucinės justicijos metų: tempore et loco* (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2023), 617–618, <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2023/08/trisdesimt-konstitucines-justicijos-metu-2023-web.pdf>.

21 *Ibid.*

22 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 13-221.

23 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimą.

24 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimą.

nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas.“²⁵

Konstitucinis Teismas pažymi, kad „[p]agarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis“²⁶. Jis yra konstatavęs: „Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi.“²⁷ Vėliau šią poziciją, tapusią oficialiosios konstitucinės doktrinos dalimi, Konstitucinis Teismas plėtojo, be kita ko, pažymėdamas, kad Lietuvoje teisės aktai „negali nustatyti žemesnių standartų, negu nustatyti pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Tokio reikalavimo nepaisymas būtų nesuderinamas su Konstitucijos preambulėje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekiais, kuriuos išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.“²⁸

Konstitucijos ir tarptautinės teisės, konkrečiai Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, santykių Lietuvos teisės sistemoje Konstitucinis Teismas yra aiškinęs 1995 m. sausio 24 d. išvadoje dėl EŽTK kai kurių nuostatų suderinamumo su Konstitucija. Šioje išvadoje Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas kitoks nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis – siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves. Šiuo, tai yra tikslo, požiūriu Konvencija atlieka tokią pat funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu.“ Vėlesnėje savo jurisprudencijoje Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, kad Europos žmogaus teisių konvencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui²⁹.

Taigi, vadovaujantis aptartomis Konstitucinio Teismo suformuotomis oficialiosios konstitucinės doktrinos pozicijomis dėl Konstitucijos ir tarptautinės teisės santykio, Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencinis dialogas ne priešina Konstitucijos ir Konvencijos saugomas teises ir vertybes, o, atvirkščiai, jas suderina ir plėtoja aukštesnį jų apsaugos standartą valstybės viduje.

25 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai.

26 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas, TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

27 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-3004.

28 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas, TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

29 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimą.

2. Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos dialogas

Konstitucinio Teismo nagrinėtose bylose

Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos dialogo vystymas, jo apimtis ir intensyvumas matomas keliuose Konstitucinio Teismo 2024 ir 2025 m. baigtose nagrinėti konstitucinės justicijos bylose.

Prieš pereinant prie konkrečių Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pavyzdžių, reiktų išskirti pradines pozicijas, kurios perteikia Konstitucinio Teismo ir EŽTT plėtojamo jurisprudencijos dialogo raišką.

Pirma, Konvencija pagal Konstituciją, kaip minėta, yra Lietuvos Respublikos teisės sistemos dalis ir Konstitucinis Teismas, tirdamas teisės aktų konstitucingumą, ne kartą nurodė, kad EŽTT jurisprudencija yra svarbi ir aiškinant Lietuvos teisę, ir ją taikant.

Antra, Konstitucinis Teismas Konstituciją aiškina kaip atvirą ir draugišką tarptautinei teisei ir ją aiškinančių tarptautinių teismų, taigi ir EŽTT, jurisprudencijai.

Trečia, tarptautiniai ir Europos žmogaus teisių standartai, taip pat plėtojami EŽTT, Konstitucinio Teismo laikomi minimaliais konstituciniais žmogaus teisių apsaugos standartais.

Ketvirta, metodologijos prasme EŽTK ir ją aiškinančio EŽTT praktikos analize pirmiausia siekiama parodyti, ar yra ET valstybių konsensusas dėl pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos, ar jo nėra, ir tada ten, kur jo nėra, atskleisti konstitucinį atitinkamų teisių turinį, įeigu reikia, ir per konstitucinės tapatybės prizmę.

Konkrečių Konstitucinio Teismo nagrinėtų bylų pavyzdžiais siekiama iliustruoti, kad EŽTT jurisprudencija Konstitucinio Teismo veikloje veikia kaip asmens teisių aiškinimo konstitucinės metodologijos pastiprinimas, atskleidžiant naujus asmens teisių konstitucinius aspektus. Kalbant apie EŽTT jurisprudencijos įtaką teisių aiškinimo konstitucinei metodologijai, iš pradžių apibendrintina, kokiose Konstitucinio Teismo bylose ir kaip ji pasireiškė.

Pirma, pagal statistinius duomenis nuo 2024 m. pradžios iki šiol³⁰ iš Konstitucinio Teismo priimtų aštuoniolikos nutarimų ir dviejų išvadų beveik pusėje jų minima nagrinėtoms konstitucinėms byloms aktuali EŽTT jurisprudencija. Antra, kalbant apie sritis, matyti, kad tuo laikotarpiu Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos dialogas dominavo daugiausia tokių teisių srityje: teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimas³¹, nuosavybės teisės³², įsitikinimų raiškos ir informacijos laisvės, minties, tikėjimo ir sąžinės laisvės³³, diskriminacijos draudimas³⁴ ir vaiko teisių apsauga³⁵, gyvūnijos, kaip sudėtinės natūralios

30 2025 m. balandžio 20 d. duomenys.

31 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutarimas, TAR, 2024-06-04, Nr. 10188.

32 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. liepos 3 d. nutarimas, TAR, 2024-07-03, Nr. 12468.

33 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada, TAR, 2024-03-14, Nr. 4688; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. balandžio 25 d. išvada, TAR, 2024-04-25, Nr. 7601.

34 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada, TAR, 2024-03-14, Nr. 4688.

35 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. gegužės 20 d. nutarimas, TAR, 2024-05-20, Nr. 9103.

aplinkos dalies, apsauga³⁶. Visgi šiame straipsnyje analizuojamos tik tos konstitucinės justicijos bylos, kurios susijusios su žmogaus konstitucinėmis teisėmis.

Taigi pereikime prie paskirų konstitucinės justicijos bylų.

2.1. Konstitucinės justicijos byla dėl Stambulo konvencijos nuostatų suderinamumo su Konstitucija³⁷

Tai buvo antroji per Konstitucinio Teismo veiklos istoriją pateikta išvada dėl tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai iki jos ratifikavimo nacionaliniame parlamente. Joje Konstitucinis Teismas rėmėsi pirmoje savo teiktoje išvadoje – 1995 m. sausio 24 d. išvadoje dėl EŽTK – naudota suderinamumo tikrinimo metodologija, pagal kurią suderinamumas (santykis) nustatomas remiantis loginiu, prasminiu Konstitucijos ir minėtos konvencijos normų suderinamumo (santykio) aiškinimu.

Dar 1995 m. išvadoje, remdamasis EŽTT 1968 m. birželio 27 d. sprendimu byloje *Wemhoff* ir 1970 m. sausio 17 d. sprendimu byloje *Delcourt*, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad formalus pažodinis Konvencijos nuostatų aiškinimas nepripažįstamas ir EŽTT praktikoje. Abiejose minėtose Konstitucinio Teismo išvados, 1995 ir 2024 m., pažymėta, kad ne pažodinio, o loginio ir prasminio aiškinimo būtinybė yra nulemta požiūrio, jog pažodinis žmogaus teisių aiškinimas nepriimtinas žmogaus teisių apsaugos prigimčiai.

Spręsdamas dėl Stambulo konvencijos kai kurių nuostatų suderinamumo su Konstitucija, Konstitucinis Teismas patvirtino, kad pareiškėjo ginčijamos šios konvencijos nuostatos neprieštarauja Konstitucijai, įskaitant daugelį jos nuostatų, įtvirtinančių šias teises ir principus: a) teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti (Konstitucijos 25 straipsnis); b) visų asmenų lygybės principą (Konstitucijos 29 straipsnis); c) tėvų teisę ir pareigą auklėti savo vaikus, kai kurias kitas nuostatas, susijusias su šeimos teisine apsauga (Konstitucijos 38 straipsnis); d) tėvų ir globėjų teisę nevaržomiems rūpintis vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus (Konstitucijos 26 straipsnio 5 dalis); e) aukštosios mokykloms suteikiamą autonomiją (Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalis); f) valstybinės kalbos statusą (Konstitucijos 14 straipsnis).

Ginčytose Stambulo konvencijos nuostatose buvo numatyta valstybių pareiga užtikrinti, kad būtų užkirstas kelias smurtui prieš moteris dėl lyties socialinio aspekto ir kad būtų draudžiama diskriminacija lyties pagrindu, įskaitant diskriminaciją dėl lyties socialinio aspekto. Taip pat jose buvo numatytos švietimo srityje taikytinos priemonės, skirtos padėti išvengti smurto prieš moteris.

Spręsdamas tokių nuostatų suderinamumo su Konstitucija klausimą, Konstitucinis Teismas pirmiausia aiškino Konvencijoje vartojamą gan naują Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje sąvoką „lytis socialiniu aspektu“. Stambulo konvencijoje ši sąvoka apibrėžta kaip socialiai susiformavę vaidmenys, elgsena, veikla ir bruožai, kuriuos tam tikra visuomenė laiko tinkamais moterims ir vyrams. Be to, Konstitucinis Teismas aiškino ir Stambulo

36 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. kovo 19 d. nutarimas, TAR, 2025-03-19, Nr. 4482.

37 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada, TAR, 2024-03-14, Nr. 4688.

konvencijoje įtvirtinto atitinkamo diskriminacijos tokiu pagrindu – dėl lyties socialinio aspekto – draudimo turinį. Turima omenyje diskriminacija dėl socialiai susiformavusių vaidmenų, elgsenos, veiklos ir bruožų, kuriuos tam tikra visuomenės dalis laiko tinkamais moterims ir vyrams.

Tai darydamas Konstitucinis Teismas atsižvelgė, be kita ko, į atitinkamas EŽTK nuostatas ir jas aiškinančią EŽTT praktiką, kuriomis paremta ir Stambulo konvencija. Buvo apibendrintos ir EŽTT išnagrinėtos bylos dėl smurto artimoje aplinkoje pagal EŽTK 2 straipsnį, kuriuo ginama teisė į gyvybę, ir (arba) 3 straipsnį, kuriuo draudžiamas kankinimas, taikomus kartu su 14 straipsniu, kuriuo draudžiama diskriminacija.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijos 29 straipsnyje nėra pateiktas baigtinis nediskriminavimo pagrindų sąrašas. Jis padarė išvadą, kad ginčytų Stambulo konvencijos nuostatų „suponuojamas diskriminacijos visais pagrindais, įskaitant dėl lyties socialiniu aspektu, draudimas, aiškinamas konvencija siekiamo vieno iš tikslų – skatinti lyčių lygybę, kad būtų mažinama smurto prieš moteris atvejų, – kontekste, negali būti laikomas nesuderinamu su Konstitucijos 29 straipsnio nuostatomis“. Šiame kontekste Konstitucinis Teismas minėjo ir tai, kad Stambulo konvencijoje pateikiama nediskriminavimo samprata yra tapati EŽTK 14 straipsnyje įtvirtintinai nediskriminavimo sampratai ir kad EŽTT taiko tą EŽTK straipsnį ir pagrindais, kurie eksplicitiškai nėra jame nurodyti.

Tęsdamas savo argumentavimą, Konstitucinis Teismas teigė, jog ginčijamos Stambulo konvencijos nuostatos sudaro prielaidas imtis priemonių, kad būtų veiksmingai įgyvendinami Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinti asmenų lygiateisiškumo ir diskriminacijos draudimo imperatyvai. Galiausiai buvo pažymėta, kad Stambulo konvencijos nuostatos, reglamentuojančios žmogaus teises ir laisves, grindžiamos tomis pačiomis lygiateisiškumo, asmens neliečiamumo ir pagarbos kiekvieno žmogaus orumui konstitucinėmis vertybėmis, gali būti taikomos kartu su Konstitucijos nuostatomis.

2.2. Konstitucinės justicijos byla dėl Seimo nario Remigijaus Žemaitaičio, kuriam buvo pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai³⁸

Antrasis pavyzdys, iliustruojantis, kokią įtaką turėjo EŽTT jurisprudencija atskleidžiant asmens teisių naujus aspektus, yra Konstitucinio Teismo 2024 m. balandžio 25 d. išvada dėl Seimo nario Remigijaus Žemaitaičio, kuriam buvo pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas nusprendė, kad šio Seimo nario veiksmai – socialiniame tinkle „Facebook“ ir žiniasklaidos priemonėmis paskelbti teiginiai – prieštarauja Konstitucijai. Taip pat buvo pripažinta, kad tais teiginiais buvo sąmoningai, tikslingai, sistemingai skleidžiama niekinamo, išjuokiamo, taigi žmogaus orumą žeminančio turinio informacija ir taip demonstruojama neapykanta asmenims dėl jų tautybės.

Taigi Konstitucinis Teismas pripažino, kad šiais veiksmais Seimo narys sulaužė priesaiką

38 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. balandžio 25 d. išvada, TAR, 2024-04-25, Nr. 7601.

ir šiuurščiai pažeidę Konstituciją. Nors šioje byloje Konstitucinis Teismas plačiai atskleidė konstitucinius reikalavimus, kylančius iš Seimo nario konstitucinio statuso, aiškindamas Konstitucijos 25 straipsnyje garantuojamos laisvės reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją įgyvendinimo apribojimus, jis išskirtinai pabrėžė, kad Konstitucijos garantuojama minima teisė ir jos ribojimai iš esmės yra tokie, kokius EŽTT savo jurisprudencijoje yra suformulavęs pagal Konvencijos 10 straipsnio („Saviraiškos laisvė“) nuostatų aiškinimą.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog „Konstitucijos 25 straipsnio garantuojama laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją negali būti aiškinama kaip leidžianti informacijos laisve naudotis taip, kad būtų kėsinamasi ne tik į Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje minimas [žmogaus sveikata, garbė ir orumas, privatus gyvenimas, dorovė ar konstitucinė santvarka], bet ir kitose Konstitucijos nuostatose įtvirtintas vertybes, *inter alia*, viešai reiškiant tokias mintis, pažiūras, įsitikinimus ar skleidžiant kitokią informaciją, kuria niekinant, išjuokiant ar kitaip žeminant asmenis demonstruojama neapykanta šiems asmenims ar jų grupei dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, taip pat dėl kitų požymių“³⁹. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „tokie veiksmai, kai viešai skleidžiamos mintys, pažiūros, įsitikinimai ar kitokia informacija, kuria demonstruojamas nepakantumas asmeniui ar asmenų grupei dėl jų tautybės ar atskiroms tautoms būdingų bruožų, kaip antai kalba, tikėjimas, priskirtini prie veiksmų, kurie neleistini pagal Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalį [žmogaus orumo žeminimas], taip pat nesuderinami su pagal <...> 29 straipsnį [lygiateisiškumas] saugomomis vertybėmis“⁴⁰.

2.3. Konstitucinės justicijos byla dėl kai kurių Civilinio kodekso normų, reguliuojančių partnerystę, atitikties Konstitucijai⁴¹

Šioje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas vystė jurisprudencinį dialogą su EŽTT, aiškindamas Konstitucijos 22 straipsnio 1 dalį (žmogaus privataus gyvenimo apsauga), 29 straipsnį (nediskriminavimo principas) ir 38 straipsnio 1 ir 2 dalis (šeimos gyvenimo apsauga).

Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas, be kita ko, apimantis gyvenimo būdą, šeiminių padėčių, santykius su kitais asmenimis, gyvenamąją aplinką. Iš Konstitucijoje įtvirtinto privataus gyvenimo neliečiamumo kyla asmens teisė į privatumą, kuri apima, *inter alia*, privatų, šeimos ir namų gyvenimą. Pasak Konstitucinio Teismo, Konstitucijos 22 straipsnio 4 dalies nuostatoje įtvirtintas vienas iš šeimos sampratos aspektų, patvirtinančių šeimos, kaip saugomos ir puoselėjamos konstitucinės vertybės, reikšmę. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstitucijos 22 straipsnio 1 ir 4 dalis asmens lytinė orientacija yra vienas iš asmens privataus ir šeimos gyvenimo elementų ir šios nuostatos garantuoja kiekvieno asmens, nepriklausomai nuo jo lytinės orientacijos, privataus ir

39 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. balandžio 25 d. išvada, TAR, 2024-04-25, Nr. 7601

40 *Ibid.*

41 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas, TAR, 2025-04-17, Nr. 6803.

šeimos gyvenimo apsaugą.

Aiškindamas Konstitucijos 29 straipsnio nuostatas, Konstitucinis Teismas nurodė, kad šiame straipsnyje įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas, draudžiantis diskriminuoti asmenis dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, ir kad pagal šį straipsnį draudžiamu diskriminavimu laikomos situacijos, kai žmogaus teisės varžomos dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, o kartu žeminamas ir diskriminuojamo žmogaus orumas. Konstitucinis Teismas ne kartą ir anksčiau yra akcentavęs, kad Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto asmenų lygybės principo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant.

Nutarime nurodoma: „Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo turinys gali būti atskleistas tik aiškinant Konstitucijos 29 straipsnio 1 ir 2 dalis kartu; Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalis, kurioje *inter alia* nustatyta, kad žmogaus teisių negalima varžyti dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, negali būti suprantama kaip įtvirtinanti baigtinį nediskriminavimo pagrindų sąrašą; priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje laiduojamą visų asmenų lygybę įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms, t. y. pačią konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo esmę“⁴². Be to, pažymima, kad „[v]iena iš pagal Konstitucijos 29 straipsnį draudžiamo diskriminavimo formų yra žmogaus teisių varžymas dėl jo lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos, kuris kartu laikytinas ir žmogaus orumo žeminimu“⁴³.

Paminėtina, kad aptartos Konstitucinio Teismo pozicijos dėl diskriminavimo draudimo iš esmės nesiskiria nuo EŽTT jurisprudencijos, kurioje aiškinamas Konvencijos 14 straipsnis ir jame įtvirtintas diskriminacijos draudimas, be kita ko, ir dėl asmens seksualinės orientacijos. Vien žmonių seksualinės orientacijos pagrindu daromi skirtumai pagal Konvenciją yra nepateisinami. Turi būti itin svarios ir įtikinamos priežastys, kurios pateisintų skirtingą asmenų traktavimą dėl lyties, taip pat dėl jų seksualinės orientacijos, ypač kai toks traktavimas yra susijęs su teisėmis, ginamomis pagal Konvencijos 8 straipsnį (privataus ir šeimos gyvenimo gerbimas)⁴⁴.

Aiškindamas Konstitucijos 38 straipsnio 1 ir 2 dalis, skirtas šeimos teisei apsaugai, aptariamoje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas dar kartą pakartojo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje⁴⁵ iš esmės jau išdėstytas pozicijas, tačiau labiau jas paryškindamas arba plėsdamas esamą oficialiąją konstitucinę doktriną tuo klausimu. Išskirtinos tokios esminės Konstitucijos 38 straipsnio 1 ir 2 dalių oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos dėl šeimos sampratos ir šeimos gyvenimo teisinės apsaugos.

Pirma, konstitucinė šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto,

42 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d., 2020 m. vasario 10 d., 2020 m. birželio 3 d. nutarimus.

43 Žr. taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimą, TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

44 Žr. EŽTT Didžiosios kolegijos 2008 m. sausio 22 d. sprendimo byloje *E. B. prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 43546/02, 93 ir 96 punktus.

45 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d., 2019 m. sausio 11 d. nutarimus.

įtvirtinto Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalyje. Santuoka yra vienas iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų šeimos santykiams kurti. Tai reiškia, kad pagal Konstituciją, *inter alia* jos 38 straipsnio 1 dalį, yra saugomos ir kitokios, nei sudarytos santuokos pagrindu, šeimos⁴⁶.

Antra, „konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi“⁴⁷. Taigi, santuokos nesudariusių asmenų porų, kurių santykiai pagrįsti nuolatinio ar ilgalaikio pobūdžio šeimos narių santykių turiniu (t. y. sukūrusių stabilius *de facto* šeimos santykius), santykiai turi būti sureguliuoti taip, kad būtų užtikrinta jų privataus ir šeimos gyvenimo apsauga.

Trečia, iš Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalies kyla valstybės pareiga įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų šeimos, kaip konstitucinės vertybės, apsaugą, ir kuriuo būtų „sudarytos prielaidos šeimai tinkamai funkcionuoti, stiprinami šeimos santykiai, ginamos šeimos narių teisės ir teisėti interesai <...> nebūtų sudaroma prielaidų diskriminuoti šeimos santykių dalyvių (kaip antai santuokos neįregistravusių bendrai gyvenančių vyro ir moters, jų vaikų (įvaikių), vieno iš tėvų, auginančio vaiką (įvaikį), ir kt.)“⁴⁸.

Ketvirta, pagal Konstitucijos 29 straipsnį įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų sudaromos prielaidos diskriminuoti šeimos santykių dalyvius dėl jų lyties ir seksualinės orientacijos, t. y. negali įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį įstatyme nustatyta teisinio pripažinimo ir apsaugos forma būtų skirta tik skirtingos lyties asmenų poroms ir ja negalėtų naudotis tos pačios lyties asmenų poros⁴⁹. Konstitucinė šeimos samprata yra neutrali lyčiai.

Penkta, nors pagal Konstituciją, *inter alia* jos 38 straipsnio 1 ir 2 dalis, reguliuodamas nesantuokinius šeimos teisinius santykius įstatymų leidėjas turi diskreciją pasirinkti konkrečią santuokos nesudariusių asmenų poroms skirtą teisinio pripažinimo ir apsaugos formą (kaip antai galimybę įregistruoti partnerystę), svarbu, kad teisės aktais suteikiama apsauga būtų adekvati, apimanti tiek turtinius, tiek kitus, neatsiejamus nuo poros bendro gyvenimo, šeimos gyvenimo aspektus. Šiame kontekste Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad santuokos nesudariusių asmenų porų teisinis pripažinimas ir apsauga nebūtų užtikrinami, numčius tik galimybę sudaryti tarpusavio susitarimus dėl bendro gyvenimo (kaip, pvz., jungtinės veiklos ar panašaus pobūdžio sutartis), nes jie nesuteikia santuokos nesudariusioms asmenų poroms deramo teisinio pripažinimo ir apsaugos, pavyzdžiui, jais negalima susitarti dėl tokių svarbių bendram poros gyvenimui aspektų, kaip mokesčiai, socialinė apsauga, paveldėjimas, migracija ir kt.

46 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas, TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

47 *Ibid.*

48 *Ibid.*

49 „Teisinis reguliavimas, susijęs su partnerystės institutu, prieštarauja Konstitucijai“, Irkt.lt, 2025-04-17, <https://lrkt.lt/lt/apie-teisma/naujienu/1331/teisinis-reguliavimas-susijes-su-partnerystes-institutu-priestarauja-konstitucijai:755>.

Nurodytosios oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis įtvirtinamas iš esmės tokios pat apimties teisių į šeimos gyvenimą standartas, koks pripažįstamas ir EŽTT suformuotoje jurisprudencijoje dėl Konvencijos 8 straipsnio (privataus ir šeimos gyvenimo apsauga). Konvencijos 8 straipsnyje garantuojama žmogaus privataus ir šeimos gyvenimo samprata buvo plėtojama daugelį dešimtmečių. Europos Žmogaus Teisių Teismas savo jurisprudencijoje plačiai aiškina šeimos sąvoką ir yra aiškiai pripažinęs, jog Konvencijos 8 straipsnyje sąvoka „šeima“ neapribojama tik santuokos pagrindu sukurtais santykiais, bet gali apimti ir *de facto* šeimos ryšius, jei asmenys gyvena kartu nesudarę santuokos⁵⁰. EŽTT yra pažymėjęs, jog pagarba šeimos gyvenimui reikalauja, kad biologinė ir socialinė tikrovė būtų viršesnė už teisinę prielaidą⁵¹. EŽTT taip pat yra ne kartą nurodęs, kad sąvoka „šeimos gyvenimas“ 8 straipsnio kontekste neapsiriboja vien šeimomis, pagrįstomis santuoka, ir gali apimti kitus *de facto* santykius; sprendžiant, ar santykiai prilygsta „šeimos gyvenimui“, gali būti svarbūs keli veiksniai, įskaitant tai, ar pora gyvena kartu, asmenų santykių trukmė ir tai, ar jie įrodė savo įsipareigojimą vienas kitam susilaukę bendrų vaikų ar kitomis priemonėmis⁵². Todėl, pasak EŽTT, nėra jokio pagrindo teigti, kad pagal Konvencijos 8 straipsnį neturi būti saugomas ir tos pačios lyties asmenų „šeimos gyvenimas“, kuris tos pačios lyties asmenų, gyvenančių sudarius stabilią *de facto* partnerystę, santykius apima lygiai taip pat, kaip skirtingų lyčių asmenų santykius⁵³. EŽTT daro išvadą, kad pagal Konvencijos 8 straipsnį yra ginama tiek skirtingų lyčių asmenų porų, tiek tos pačios lyties asmenų porų, gyvenančių sudarius stabilią *de facto* partnerystę, teisė į jų privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą⁵⁴. EŽTT taip pat yra pažymėjęs, kad teisė į šeimos gyvenimą suponuoja ne tik valstybių Konvencijos dalyvių pareigą susilaikyti nuo neteisėto kišimosi į asmens šeimos gyvenimą, bet ir pozityvius įsipareigojimus, būtinus veiksmingai šios asmens teisės apsaugai užtikrinti⁵⁵.

Aiškindamas pozityvias valstybės pareigas Konvencijos 8 straipsnio kontekste, EŽTT pažymėjo, kad ir tos pačios lyties asmenų poros turi itin svarbų interesą turėti galimybę sudaryti civilinę sąjungą ar įregistruoti partnerystę. Tai būtų tinkamas būdas įteisinti santykius ir užtikrinti deramą jų apsaugą. EŽTT konstatavo, kad valstybės Konvencijos dalyvės šioje srityje vis dar turi plačią laisvę vertinti, ar tokias sąjungas pripažinti santuokomis

50 Žr., be kita ko, EŽTT Didžiosios kolegijos 1979 m. birželio 13 d. sprendimo byloje *Marckx prieš Belgiją*, peticijos Nr. 6833/74, 31 punktą; EŽTT Didžiosios kolegijos 1986 m. gruodžio 18 d. sprendimo byloje *Johnston ir kiti prieš Airiją*, peticijos Nr. 9697/82, 55 ir 56 punktus; 1994 m. gegužės 26 d. sprendimo byloje *Keegan ir kiti prieš Airiją*, peticijos Nr. 16969/90, 44 punktą.

51 EŽTT 1994 m. spalio 27 d. sprendimo byloje *Kroon ir kiti prieš Nyderlandų Karalystę*, peticijos Nr. 18535/91, 40 punktas.

52 EŽTT Didžiosios kolegijos 1997 m. balandžio 22 d. sprendimo byloje *X, Y ir Z prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 21830/93, 36 punktas.

53 EŽTT 2010 m. birželio 24 d. sprendimo byloje *Schalk ir Kopf prieš Austriją*, peticijos Nr. 30141/04, 94 punktas; 2013 m. lapkričio 7 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimo byloje *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją*, peticijų Nr. 29381/09, 32684/09, 73 punktas.

54 Žr., pvz., EŽTT 2016 m. birželio 30 d. sprendimo byloje *Taddeucci ir McCall prieš Italiją*, peticijos Nr. 51362/09, 58 punktą.

55 EŽTT Didžiosios kolegijos 1979 m. birželio 13 d. sprendimo byloje *Marckx prieš Belgiją*, peticijos Nr. 6833/74, 31 punktas.

pagal nacionalinę teisę, kita vertus, nesant galimybės jokia forma įteisinti tokių sąjungų (iki naujų įstatymų priėmimo), jas sudarę asmenys lieka teisiniame vakuume, o valstybė neatsižvelgia į socialinę tikrovę⁵⁶. EŽTT pabrėžė valstybės Konvencijos dalyvėse vyraujančią aiškią tendenciją pripažinti tos pačios lyties asmenų sąjungas⁵⁷, pažymėjo, jog teisinis reguliavimas, pagal kurį sudaryti santuokas leidžiama tik skirtingos lyties asmenų poroms, nepažeidžia Konvencijoje numatytų teisių, jeigu yra galimybė santykius įtvirtinti santuokai alternatyviu institutu, taip pat akcentavo, kad valstybės Konvencijos dalyvės turi vertinimo laisvę kurdamos skirtingus santykių įtvirtinimo institutus⁵⁸.

Atsižvelgiant į tai, kad tos pačios lyties porų teisinio pripažinimo klausimas yra susijęs su ypač svarbiais tos pačios lyties asmenų asmeninio ir socialinio tapatumo aspektais, taip pat į valstybės vyraujančią aiškią tendenciją pripažinti tos pačios lyties asmenų sąjungas, valstybių Konvencijos dalyvių nuožiūros laisvė, kai kalbama apie galimybę suteikti tos pačios lyties asmenų poroms teisinį pripažinimą ir apsaugą, yra gerokai mažesnė. Valstybės Konvencijos dalyvės turi platesnę vertinimo laisvę nustatydamos konkretų teisinio režimo, kuris turi būti prieinamas tos pačios lyties poroms, pobūdį – jis nebūtinai turi būti santuokos formos. Vykdydamos iš Konvencijos 8 straipsnio kylančią pozityvią pareigą, valstybės turi diskreciją, susijusią tiek su pripažinimo formos pasirinkimu, tiek su tos pačios lyties poroms suteikiamos apsaugos turinio nustatymu, tačiau svarbu, kad suteikiama apsauga būtų adekvati ir naudinga tiek materialiniu (išlaikymas, apmokestinimas, paveldėjimas), tiek moraliniu (tarpusavio teisės ir pareigos) aspektais, kurie neatsiejami nuo bendro poros gyvenimo⁵⁹.

EŽTT yra pažymėjęs, kad tradicinės šeimos gynimas yra svarus ir teisėtas pagrindas, kuriuo galima būtų pateisinti skirtingą traktavimą dėl seksualinės orientacijos, tačiau šis tikslas yra veikiau abstraktus ir gali būti užtikrinamas įvairiomis priemonėmis. Nėra pagrindo teigti, kad tos pačios lyties porų teisinis pripažinimas ir apsauga gali kaip nors pakenkti tradicinėms šeimoms ar kelti pavojų jų atečiai ar stabilumui. Toks pripažinimas jokių būdu netrukdo skirtingų lyčių poroms sudaryti santuoką ar kurti šeimą pagal savą tos sampratos suvokimą. Tos pačios lyties porų teisių užtikrinimas savaime niekaip nesumenkina kitų asmenų ar kitų porų teisių. Atitinkamai tradicinės šeimos gynimu negalima pateisinti tos pačios lyties porų teisinio pripažinimo ir apsaugos nebuvimo⁶⁰.

Paminėtina ir tai, kad, aiškindamas Konvencijos 8 straipsnio nuostatas, EŽTT nurodė, jog, numatant tam tikrus tarpusavio susitarimus dėl bendro gyvenimo (kohabitacijos), t. y.

56 Žr. EŽTT 2015 m. liepos 21 d. sprendimo byloje *Oliari ir kiti prieš Italiją*, peticijų Nr. 187661/11 ir 36030/11, 205 punktą.

57 *Ibid.*, 112 ir 204 punktai.

58 Žr. EŽTT 2016 m. birželio 9 d. sprendimo byloje *Chapin ir Charpentier prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 40183/07, 48 ir 49 punktus.

59 EŽTT 2023 m. sausio 17 d. sprendimo byloje *Fedotova ir kiti prieš Rusiją*, peticijų Nr. 40792/10, 30538/14, 43439/14, 187, 188 ir 190 punktai.

60 *Ibid.*, 207 ir 208, 212 ir 213 punktai; taip pat žr. EŽTT 2023 m. gegužės 23 d. sprendimą byloje *Buhuceanu ir kiti prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 20081/19, EŽTT 2023 m. birželio 1 d. sprendimą byloje *Maymulakhin ir Markiv prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 75135/14, ir EŽTT 2023 m. gruodžio 12 d. sprendimą byloje *Przybyszewska ir kiti prieš Lenkiją*, peticijos Nr. 11454/17.

tarpusavio susitarimus, kuriems įstatyme nenustatyta konkreti forma, kuriuos gali sudaryti kartu gyvenantys asmenys, nesvarbu, ar jie yra tėvai, partneriai, draugai, paprasti sugyventiniai ar globėjai, bet ne susituokusios poros, ir kuriais daugiausia aptariamai finansiniai bendro gyvenimo aspektai, bendro gyvenimo nutraukimas ir pagalba ligos ar neveiksnumo atveju, tokie tarpusavio susitarimai neužtikrina pagrindinių poreikių, kurie yra esminiai reguliuojant stabilius ir tvirtus ryšius turinčių porų santykius, kaip antai abipusių teisių ir pareigų vienas kitam, įskaitant neturtinę ir materialinę paramą, išlaikymo prievolės ir paveldėjimo teises. Tai, kad tokių susitarimų tikslas nėra poros pripažinimas ir apsauga, akivaizdu iš to, kad jais gali naudotis visi kartu gyvenantys asmenys, nepriklausomai nuo to, ar jie yra pora, palaikanti tvirtus santykius. Taigi tokie susitarimai negali būti laikomi suteikiančiais pareiškėjų sąjungai reikiamą pripažinimą ir apsaugą⁶¹.

Apibendrinant Konstitucinio Teismo ir EŽTT pozicijas dėl teisės į šeimos gyvenimo apsaugą, galima daryti išvadą, kad oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje numatomi tokie pat aukšti teisinės apsaugos standartai, kaip ir Konvencijoje. Konkrečiai, pripažįstama santuokinės šeimos ir nesantuokinės šeimos sampratos autonomija: „tos pačios lyties asmenų porų tiek privatus, tiek šeimos gyvenimas turi būti saugomas lygiai taip pat, kaip ir skirtingų lyčių asmenų porų, nes tos pačios lyties asmenų porų, sukūrusių stabilius *de facto* santykius, padėtis šeimos gyvenimo požiūriu yra lygiavertė (vienoda)“⁶²; įstatymų leidėjas turi diskreciją pasirinkti konkretų teisinį režimą, kuris būtų prieinamas tos pačios lyties ir skirtingos lyties poroms, svarbu, kad suteikiama apsauga būtų adekvati ir naudinga tiek materialiniu, tiek moraliniu aspektais; teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą nėra garantuojama, jei tos pačios lyties poros neturi galimybės įteisinti savo santykių; ši teisė taip pat nėra užtikrinama numačius galimybę sudaryti tarpusavio susitarimus dėl bendro gyvenimo, kuriais gali naudotis visi kartu gyvenantys asmenys, nepriklausomai nuo to, ar jie yra pora, palaikanti tvirtus santykius, nes tokiais susitarimais nėra užtikrinama pakankama porų privataus ir šeimos gyvenimo apsauga.

2.4. Kiti konstitucinės justicijos bylų pavyzdžiai

Metodologiniu požiūriu pažymėtina ir tai, kad kituose dviejuose iš 2024 m. priimtų nutarimų⁶³, plėtodamas jurisprudencijos dialogą su EŽTT, Konstitucinis Teismas, tirdamas ginčyto teisinio reguliavimo konstitucingumą, naudojo teisių įgyvendinimo apribojimo proporcingumo tyrimą.

Šiame kontekste dėl proporcingumo principo malonu prisiminti, kad Konstitucijoje pažodžiui nenurodomą proporcingumo principą Konstitucinis Teismas, pritardamas EŽTT jurisprudencijai, pirmąkart paminėjo savo veiklos pradžioje – 1996 m. balandžio

61 EŽTT 2015 m. liepos 21 d. sprendimo byloje *Oliari ir kiti prieš Italiją*, peticijų Nr. 187661/11 ir 36030/11, 41 ir 169 punktai.

62 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas, TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

63 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutarimas, TAR, 2024-06-04, Nr. 10188; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. liepos 3 d. nutarimas, TAR, 2024-07-03, Nr. 12468.

18 d. nutarime dėl Komercinių bankų įstatymo. Tuomet Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad valstybių taikomas nuosavybės teisės ribojimo priemonės EŽTT vertina remdamasis proporcingumo reikalavimu. Vėliau Konstitucinis Teismas perėjo prie autentiškos konstitucinės doktrinos⁶⁴. Turima omenyje tokia doktrina, pagal kurią proporcingumo principas, kaip vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, reiškia, kad „įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir kad jos neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti“⁶⁵. Taip ne tik Lietuvoje, bet ir kitų valstybių praktikoje išplėtotą proporcingumo sampratą leido sukurti vadinamąją dialogo jurisprudenciją.

Iš 2024 m. nagrinėtų konstitucinės justicijos bylų ir jose priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų⁶⁶ šiuo požiūriu ryškiausias 2024 m. birželio 4 d. nutarimas, kuriame nagrinėta Bausmių vykdymo kodekso nuostatos, pagal kurią laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantiems nuteistiesiems nesuteikta teisė į trumpalaikės išvykas iš bausmės atlikimo vietos dėl svarbių priežasčių (t. y. artimojo mirties), atitiktis Konstitucijai. Beje, atkreiptinas dėmesys į tai, kad tokia teisė buvo ir yra suteikiama nuteistiesiems, atliekantiems terminuoto laisvės atėmimo bausmę.

Konstitucinis Teismas pripažino prieštaravimą Konstitucijai, įskaitant žmogaus orumo ir nuo jo neatsiejamą žmogaus asmeninio ir šeimos gyvenimo garantijų, įtvirtintų Konstitucijos 21 straipsnio 2 ir 3 dalyse ir 22 straipsnio 4 dalyje, pažeidimą. Jis, kaip ir EŽTT, aiškindamas, be kita ko, Konvencijos 3 ir 8 straipsnių nuostatas, pažymėjo, kad neturėtų būti nepagrįstai ribojama nuteistųjų, nepaisant laisvės atėmimo bausmės trukmės, teisė į šeimos gyvenimo gerbimą. Konstitucinis Teismas nurodė, kad pagal Konstituciją, kaip ir pagal EŽTK, „atsisakymas leisti kalinčiam asmeniui vykti į jo artimojo laidotuves (ar atsisveikinti su juo kitu būdu) prilygsta įsikišimui į asmens privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą“⁶⁷. Nors atitinkamas įsikišimas buvo numatytas teisės aktuose ir juo siekiama teisėtų tikslų, Konstitucinis Teismas nustatė, kad toks ribojimas nėra būtinas demokratinėje visuomenėje, t. y. neproporcingas siekiamam tikslui.

Pagaliau kaip ryškų ir, manytina, toliau sekiną EŽTT ir Konstitucinio Teismo dialogo jurisprudencijos pavyzdį reikia paminėti ankstesnę Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. nutarimą dėl termino religinėms bendrijoms kreiptis dėl valstybės pripažinimo. Jame, remdamasis EŽTT jurisprudencija, susijusia su Konvencijos 9 straipsnio, įtvirtinančio religijos laisvę, aiškinimu ir taikymu, įskaitant naujausią tuo laiku EŽTT priimtą 2021 m. birželio 8 d. sprendimą byloje *Senovės baltų religinė bendrija „Romuva“ prieš Lietuvą*,

64 „Konstitucinių teismų vaidmuo laikantis konstitucinių principų ir juos taikant“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pranešimas Europos konstitucinių teismų konferencijos XVII kongrese), 31, https://www.confeunconstco.org/reports/rep-xvii/ltuanie_MS.pdf.

65 Be kita ko, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. (Valstybės žinios, 2009, Nr. 1486632), 2021 m. gruodžio 22 d. (TAR, 2021-12-22, Nr. 26640) nutarimai.

66 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutarimas, TAR, 2024-06-04, Nr. 10188; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. liepos 3 d. nutarimas, TAR, 2024-07-03, Nr. 12468.

67 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutarimas, TAR, 2024-06-04, Nr. 10188.

Konstitucinis Teismas plėtojo religinio pliuralizmo demokratinėje valstybėje sampratą. Nuo įprastų informacijos ir saviraiškos laisvių ji buvo išplėsta iki religijos laisvės, religijų ir tikėjimų įvairovės. Taigi atskleista naujų aspektų aiškinant Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalį ir 26 straipsnio 1 dalį, saugančias atitinkamai įsitikinimų ir jų raiškos laisvę ir minties, tikėjimo ir sąžinės laisvę. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucijoje įtvirtinta kitų bažnyčių ir religinių organizacijų, kurios nėra tradicinės Lietuvoje, teisė gauti valstybės pripažintos religinės organizacijos statusą, jeigu jos atitinka Konstitucijoje nustatytus tokio pripažinimo kriterijus, užtikrina religinį pliuralizmą, kaip būtiną demokratijos elementą⁶⁸.

Taigi Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos dialogas aptartuose Konstitucinio Teismo nutarimuose ir išvadose nulėmė konstitucinės jurisprudencijos plėtrą užtikrinant žmogaus teisių apsaugą.

3. Konstitucinės justicijos bylos, kuriose nebuvo plėtojamas Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos dialogas

Apibūdinant 2024 m. Konstitucinio Teismo praktiką, būtų galima išskirti ne tik tas konstitucinės justicijos bylas, kuriose buvo plėtojamas Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos dialogas, bet ir tas, kuriose galimybių jį plėtoti nebuvo. Konstitucinio Teismo nagrinėtose šešiose bylose ir jose priimtuose nutarimuose, aiškinant Konstituciją ir plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną, nebuvo atsižvelgiama į Konvencijos aiškinimą. Matyti ir tai, kad Konstitucinio Teismo 2024 m. nutarimai, kuriuose nebuvo dialogo su EŽTT praktika, susiję su pareiškėjų konstitucinės justicijos bylose keltais klausimais: teise į neturtinės žalos atlyginimą⁶⁹, teise į socialinę paramą⁷⁰, teise gauti senatvės pensiją⁷¹, ūkinės veiklos laisvę⁷², fizinio asmens bankroto institutą⁷³ ir išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimu⁷⁴. Išvardyti klausimai, bylose nulemti pareiškėjų, ypatingi, nes yra tokių, kurie susiję su aukštesniais konstituciniais žmogaus teisių apsaugos standartais, išplėtotais konstitucinėje jurisprudencijoje, ir tokių, kurie patenka į socialinių ir ekonominių teisių apsaugos sritį, kuri ne visa reguliuojama Konvencijoje. EŽTT praktikos tyrėjai pažymi, kad EŽTT pagrindinis vaidmuo yra taikyti ir aiškinti pilietines ir politines teises. Vis dėlto, jų teigimu, nors EŽTK tekste yra teisių, skirtų socioekonominių teisių apsaugai, jas EŽTT daugiausia užtikrina netiesiogiai (pripažindamas, kad EŽTK teisėms tinkamai įgyvendinti reikalinga ir tam tikrų asmens ekonominių ir socialinių interesų apsauga), o bylų, kuriose

68 Išsamiau žr. „Konstitucinio Teismo pirmininkės Danutės Jočienės kadencija (2021–2023 metai)“, iš *Trisdešimt konstitucinės justicijos metų: tempore et loco* (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2023), 266, <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2023/08/trisdesimt-konstitucines-justicijos-metu-2023-web.pdf>.

69 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. sausio 24 d. nutarimas, TAR, 2024-01-24, Nr. 1136.

70 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. vasario 13 d. nutarimas, TAR, 2024-02-13, Nr. 2701.

71 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 7 d. nutarimas, TAR, 2024-03-07, Nr. 4342.

72 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. balandžio 16 d. nutarimas, TAR, 2024-04-16, Nr. 7038.

73 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. balandžio 24 d. nutarimas, TAR, 2024-04-24, Nr. 7473.

74 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 27 d. nutarimas, TAR, 2024-06-27, Nr. 11817.

EŽTT nagrinėja socioekonominių interesų apsaugos klausimus, pastaraisiais metais daugėja⁷⁵. Pavyzdžiui, teisės į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui kontekste EŽTT nagrinėjo bylas, apimančias daug įvairių temų, susijusių su socialinėmis teisėmis, kaip antai teise į psichinės ir fizinės sveikatos apsaugą, ypač darbe; teise į sveiką aplinką⁷⁶. Vis dėlto EŽTT praktikoje ne tik plėtojama, bet ir ribojama netiesioginė socioekonominių teisių apsauga, Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos sistemoje esant kitų nei Konvencija minėtoms teisėms ginti skirtų instrumentų⁷⁷.

Turint omenyje šiuos pastebėjimus ir grįžtant prie Konstitucinio Teismo 2024 m. bylų, kurios susijusios su socialinėmis ir ekonominėmis teisėmis (t. y. teise į socialinę paramą⁷⁸, teise gauti senatvės pensiją⁷⁹, ūkinės veiklos laisvė⁸⁰), galima atkreipti dėmesį ir į tai, kad būtent dėl šių teisių Konstitucinis Teismas yra suformavęs plačią oficialiąją konstitucinę jurisprudenciją⁸¹ ir ją dar labiau plėtoja. Vis dėlto ankstesnėse Konstitucinio Teismo išnagrinėtose konstitucinės justicijos bylose, kuriose spręsti minėtos socialinių teisių apsaugos klausimai, būta Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos dialogo. Turimas omenyje Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų, kuriame pripažintas tam tikrų Valstybinių socialinio draudimo įstatymo nuostatų prieštaravimas Konstitucijai. Tuomet Konstitucinis Teismas savo poziciją, kad dirbantys pensininkai turi teisę gauti visą senatvės pensiją, pastiprino ir tuo, kad teisė į senatvės pensiją su teise į nuosavybę yra siejama ir EŽTT jurisprudencijoje. Taigi galima teigti, kad konstitucinė jurisprudencija yra prisodrinta EŽTT jurisprudencijos ir net ribota jos apimties Konvencijos reguliuojamoje socialinių teisių srityje, aiškinamoje ir plėtojamoje EŽTT.

Pagaliau galima įžvelgti ir tai, kad naujas, dar glaudesnis ateities dialogo su EŽTT etapas būtų kol kas nedaugelio valstybių nacionalinių teismų naudotas kreipimasis į EŽTT dėl konsultacinės išvados pagal Konvencijos protokolą Nr. 16 (2023 m. duomenimis, devyniolika ET valstybių narių jį ratifikavo ir iš jų gauti septyni prašymai pateikti tokias išvadas⁸²).

75 Ingrid Leijten, *Core Socio-Economic Rights and the European Court of Human Rights (Cambridge Studies in European Law and Policy)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2018), 41 (žr. V. Milašius, „Socioekonominių teisių apsauga pagal EŽTK“, *Teisė* 115 (2020): 42–54, DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.115.3>).

76 Council of Europe, *Improving the Protection of Social Rights in Europe. Vol. 1. Analysis of the Legal Framework of the Council of Europe for the Protection of Social Rights in Europe* (2019), 98, <https://rm.coe.int/droits-sociaux-volume-i-eng/1680a0770a>.

77 *Ibid.*

78 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. vasario 13 d. nutarimas, TAR, 2024-02-13, Nr. 2701.

79 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 7 d. nutarimas, TAR, 2024-03-07, Nr. 4342.

80 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. balandžio 16 d. nutarimas, TAR, 2024-04-16, Nr. 7038.

81 Aiškindamas, be kita ko, Konstitucijos 52 straipsnį, „Konstitucinis Teismas savo aktuose yra suformavęs plačią oficialiąją konstitucinę socialinės apsaugos, *inter alia* socialinės paramos, doktriną, atskleidęs konstitucinius imperatyvus, kurių privalu paisyti teisės aktais reguliuojant atitinkamus santykius“ (žr. 2015 m. gegužės 26 d. nutarimą ir kt.); „Konstitucinio Teismo aktuose (*inter alia* 2008 m. kovo 5 d., 2009 m. balandžio 29 d., 2010 m. rugsėjo 29 d., 2011 m. sausio 6 d. nutarimuose) išdėstyta plati oficialioji konstitucinė doktrina, kuria atskleidžiamas Konstitucijos 46 straipsnio nuostatų turinys“ (žr. 2015 m. sausio 15 d. nutarimą.)

82 Katrougalos, *supra* note, 5.

Lietuvoje⁸³ 2018 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojus minėtam protokolui⁸⁴, Konstitucinis Teismas pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 28 straipsnio 2 dalies 3 punktą⁸⁵ taip pat turi galimybę kreiptis į EŽTT su prašymu pateikti konsultacinę išvadą dėl principinių klausimų, susijusių su EŽTK ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu, jei manytų, kad tai būtina konkrečioje konstitucinės justicijos byloje (pavyzdžiui, kai tam tikru klausimu nėra atitinkamos EŽTT jurisprudencijos ar kai tam tikras aspektas, kuris būtų nagrinėjamas konkrečioje konstitucinės justicijos byloje, EŽTK požiūriu, keltų tam tikrų neaiškumų)⁸⁶. Tokio kreipimosi galimybe kol kas nepasinaudota.

Išvados

1. Konstitucinio Teismo praktika aiškiai rodo gana intensyvų Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos dialogą. Šis dialogas gali būti laikomas asmenų teisių naujų konstitucinių aspektų atskleidimo katalizatoriumi.
2. Reikia pripažinti, kad ET valstybės narės svarsto ir apie Konvencijos ir EŽTT jurisprudencijos įtakos ribas plėtojant teismų dialogą, keliami klausimai apie EŽTT ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisprudencijos sandūrą ir atkreipiamas dėmesys į tai, jog siekiant, kad konstitucinė teisė išliktų atvira tarptautinės teisės įtakai, svarbu nustatyti ir šios įtakos ribas, kurių tarptautinė teisė neturėtų peržengti.
3. Neabejotina, kad galimybių plėtoti Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencinį dialogą ir bendrai užtikrinti žmogaus teisių, taip pat kitų bendrą valstybių narių europinį konstitucinį paveldą sudarančių demokratijos ir teisės viršenybės vertybių apsaugą ateityje bus, turint omenyje tai, kad rengiant Konstituciją ir ją priimant žmogaus teises įtvirtinančios Konstitucijos nuostatos buvo grindžiamos Konvencija ir EŽTT praktika⁸⁷. Tuo labiau kad dėl žmogaus teisių Konstitucinis Teismas išsakė nuostatą, išdėstytą minėtoje 1995 m. sausio 24 d. išvadoje dėl Konvencijos, – Konstitucijoje nėra pateikta išsamaus ir baigtinio teisių ir laisvių sąrašo, o Konvencijoje nenustatyta kokių nors kitų teisių ir laisvių.

83 Protokolo pasirašymo, ratifikavimo ir įsigaliojimo Lietuvai faktai patvirtinti Europos Taryboje. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=214>.

84 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolai Nr. 16, TAR, 2015-07-24, Nr. 11609.

85 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, TAR, 2022-07-20, Nr. 15857.

86 Danutė Jočienė, „Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiajai konstitucinei doktrinai“, iš *Kelyje su Konstitucija: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*, mokslinis red. Bronius Sudavičius (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2022), 103, <https://www.zurnalai.vu.lt/open-series/article/view/29794/28839>.

87 Juozas Žilyis, „1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijos esmė ir pagrindiniai bruožai“, *Konstitucinė jurisprudencija* 3, 43 (2016): 80–81, https://lrkt.lt/data/public/uploads/2017/12/ktb_2016-3-43.pdf.

THE INFLUENCE OF THE JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS ON THE DEVELOPMENT OF THE CONSTITUTIONAL JURISPRUDENCE

Vytautas Mizaras

Constitutional Court of the Republic of Lithuania,
Vilnius University, Lithuania

Summary. *This report analyses the jurisprudential dialogue between the Constitutional Court and the European Court of Human Rights (hereinafter referred to as the ECtHR) and its manifestation in the practice of adjudication of constitutional justice cases. By examining the constitutional justice cases decided by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania in 2024-2025 where such dialogue was developed, insights are provided regarding the scope and intensity of the influence of this dialogue. The analysis has shown that this influence is both significant and sufficiently intense, as the ECtHR's jurisprudence can be regarded as a catalyst for revealing new constitutional aspects of the rights of persons.*

The report also offers insights into the constitutional justice cases (mainly related to social and economic rights) where dialogue between the jurisprudences of the Constitutional Court and the ECtHR was not developed as part of the development of the official constitutional doctrine. Nonetheless, these cases, by relying on the prior case law of the Constitutional Court, also confirm that the constitutional jurisprudence remains enriched by the ECtHR's jurisprudence.

Therefore, the revealed jurisprudential aspects of the dialogue between the two Courts provide a solid foundation for the future development of the dialogue between the Constitutional Court and the ECtHR.

Keywords: *Constitutional Court, European Court of Human Rights, jurisprudential dialogue, human rights*

Vytautas Mizaras, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros profesorius, socialinių mokslų (teisės) daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: prievolių teisė, intelektinės nuosavybės teisė, informacinės technologijos, deliktų teisė, ES teisė, žmogaus teisių apsauga.

Vytautas Mizaras, Judge of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, Professor at the Department of Private Law at Faculty of Law at Vilnius University, Doctor of Social Sciences (Law). Research interests: Law of Obligations, Intellectual Property Law, Information Technologies, Tort Law, EU Law, Protection of Human Rights.